

PAPER DETAILS

TITLE: ARSIV BELGELERINE GÖRE, İKİNCİ DÜNYA SAVASI'NDA İZMİR VE TRAKYA'NIN
SAVUNMASINA YÖNELİK TÜRK- İNGİLİZ HEYETLERİNİN GÖRÜŞMELERİ VE ALINAN
ÖNLEMLER

AUTHORS: Hüsnü ÖZLÜ

PAGES: 233-253

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233463>

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE, İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İZMİR VE TRAKYA'NIN SAVUNMASINA YÖNELİK TÜRK- İNGİLİZ HEYETLERİNİN GÖRÜŞMELERİ VE ALINAN ÖNLEMLER

Hüsnü ÖZLÜ*

Özet

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Türkiye'nin savunması ve korunmasına yönelik birçok karar alınmıştır. Özellikle İngiltere ile imzalanan ikili askeri anlaşmalar neticesinde tehdit boyutu artmış olan Türk toprakları, stratejik öneme sahiptir. Bölgesel olarak Trakya, boğazlar ve başta İzmir olmak üzere Ege kıyılarında özel savunma tedbirleri almayı zorunlu kılan gelişmeler üzerine İngiltere ile işbirliğine gidilmiştir. Bu bölgelerde kara, deniz ve hava gücüne yönelik çalışmalar hızlandırılmış ve olası saldırılara karşı önlemler alınmıştır. İzmir ve Trakya'da tahkimat artırılmış ve buraların savunması esas alınmıştır. Bu makale, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı arşivinde yer alan İkinci Dünya Savaşı'na ait belgelerin tasnif edilmesi ve belgelerin araştırmacıların çalışmalarına açılması neticesinde ele alınmış ve hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Savunma, İngiliz heyeti, hava savunması, liman.

DISCUSSIONS OF TURKISH- BRITISH DELEGATIONS AND THE MEASURES TAKEN FOR DEFENCE OF İZMİR AND THRACE IN WORLD WAR TWO AS PER ARCHIVE DOCUMENTS

Abstract

With the onset of World War Two, many decisions were taken for defence and protection of Turkey. Turkish lands whose threat dimension increased as a result of bilateral military agreements signed with Britain especially has strategic importance. Upon the developments which necessitate taking special defence measures in Thrace, straits and notably İzmir regionally, it was launched to cooperation with Britain. The studies towards land, sea and air force were accelerated and measures against possible raids were taken. This paper is handled and prepared in consequence of the classification of the documents related to World War Two in the archive of General Staff, Department of Military History and Strategic Survey and the opening to studies of researchers of the documents whose confidentiality is abolished.

Keywords: World War Two, defence, British delegation, air defence, harbour.

* Dr., (husnuozlu@hotmail.com).

Giriş

İkinci Dünya Savaşı altı yıl boyunca devam eden ve hazırlanışı, oluşu ve sonuçları açısından çok yönlü ele alınması gereken tarihsel bir felakettir. Savaşın harekât alanları, topyekûn savaş niteliği taşıması, korkunç boyutlarda propaganda ve sinir savaşlarının yaşanması, bu savaşı telafisi mümkün olmayan sonuçlara götürmüştür. Savaş boyunca devam eden propaganda, casusluk ve beşinci kol faaliyetleri ülkelerin içeriden çökertilmesine yönelik sinsî oyunlardı. Bu faaliyetler savaşın siyasi ve askerî boyutlarının yanında etkili olmuş ve tarafsız devletlerin savaş içine çekilmesi sürecinde devreye girmiştir. Türkiye savaşın başından itibaren bahsi geçen bu propaganda ve faaliyetlere maruz kalmış müttefik devletlerin yanında savaşa sokulmak istenmiştir. Ancak uygulanan politika savaş süresince tarafsızlığı devam ettirmek üzerine kurulmuş ve bunun mücadelesi verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, dünyanın mevcut statüsünü tamamen alt-üst etmiş, siyasi, askerî ve ekonomik dengeleri değiştirmiştir. Sadece savaşan devletler değil, Türkiye gibi her an savaşa girme riski bulunan ülkelere genel seferberlik ilan edilmiş ve bu ülkeler tüm ekonomik kaynaklarını savaş ekonomisi koşullarına göre devletin kullanımına bırakmıştır. Savaş öncesinde ekonomik alt yapısı çok zayıf olan Türkiye, savaş sırasında askerî ve ekonomik açıdan zorlanmış ve dışarıdan alınacak yardımlara bağlı kalmıştır. Bu durum tarafsızlık politikası güden ülkede sıkıntılı günlerin yaşanmasına neden olmuştur¹.

Savaşın başlamasıyla birlikte “Yıldırım Harbi” olarak adlandırılan; askerî ve iktisadi açıdan düşmanın hazırlanmasına fırsat vermeden baskın taarruzu ile ele geçirme stratejisine dayanan yöntem uygulamaya konulmuş ve savaş kısa sürede yayılmıştır. “Yıldırım Harbi’nin” en önemli silahları uçaklar ve tanklardır. Elinde bu tarz silahları olmayan Türkiye gibi ülkeler, tek çare olarak müstahkem mevziler kurarak ülkenin savunmasını sağlama yoluna gitmişlerdir. Türkiye’de gerek Trakya’da ve gerekse Batı Anadolu’da olası bir taarruza karşı bu savunma hatlarının oluşturulmasına ve ayrıca İngiltere’den sağlanan tank ve uçaklar ile de ordunun takviye edilmesi planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda savaşın ilk yıllarında Batı Trakya’da Kırklareli-Edirne hattında inşa edilen “Çakmak Hattı” asıl savunma hattı olmaktan çıkarılmış ve Çatalca önlerinde yeni bir savunma hattı kurulmuştur. Ayrıca bu bölgede tahkimli siperlerden oluşan ve “Yıldız Tabya” olarak adlandırılan mevzilerde savunma amaçlı alınan önlemlerdir.

1 Kemal Arı, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.447.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte özellikle Almanya'nın yayılma alanı olan Balkan coğrafyasında ciddi önlemlerin alınması zorunlu hale gelmiş ve İngiltere ile bu konuda sürekli temas halinde olunmuştur. İngiltere bu durumu kendi çıkarları adına Türkiye'yi savaşa sokarak çözme yolunu denemiş, ancak Türkiye'nin sahip olduğu askerî imkânlar hiçbir şekilde buna imkân tanımamıştır. Bu arada bir taraftan Almanya ve Bulgaristan ile de temaslarını kesmeyen Türkiye, Bulgaristan ile 17 Şubat 1941 tarihinde karşılıklı saldırmazlık anlaşması imzalamış ve sınırını geçici de olsa güvence altına almıştır². Almanya ise 1 Mart 1941 tarihinde Bulgaristan'a girerek Türk sınırına bir adım daha yaklaşmış ve tehdit boyutu daha da artmıştır. Her ne kadar Hitler verdiği mesajlarda Türkiye'ye karşı bir saldırı ihtimalinin bulunmadığını duyursa da, Türkiye Trakya ve Ege'de ciddi tedbirler alma girişimlerinde bulunmuş ve İngiltere'den aldığı askerî destek ile bu bölgeyi tahkim etmeye başlamıştır.

Savaşın başlangıcından itibaren Çanakkale ve Trakya'nın müdafaası esas alınmıştır. Boğazlar elde tutulmadığı takdirde Doğu Cephesi'nin kesinlikle kurulamayacağı değerlendirilmiştir. Esasen Türkiye, Trakya'da Bulgarların ve Ege'de de İtalyanların taarruzlarına karşı hazırlıklarına başlamıştır. Yapılan bildirge nedeniyle Almanya'nın da işe karışmasına ve Arnavutluğun işgalinden sonra Balkanlardaki durumun değişmiş olması boğazların kati surette elde tutulabilmesi için tayyare, tank, top vs. gibi modern silahlara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Bunlardan başka müttefiklerimizin tank, tayyare ve ağır top birlikleri gibi bazı kuvvetlerine de acil ihtiyaç duyulmuştur.

Selanik'te bir köprübaşı tesisi kurulması konusunda yapılan açıklamada; mukabil taarruza geçileceği sırada bunun faydasının olmayacağı, bu surette Trakya ve Makedonya cephelerinde müştereken yapılacak taarruz ile Doğu Cephesi karşısındaki düşmanların gerilerinin alınabileceği, bunu da müttefiklerin düşünmesi gerektiği bildirilmiştir.

Trakya'daki Türk ordusunun hazırlıkları Bulgarları rahatsız etmiş ve bu durumu Anakara'daki İngiliz Büyükelçiliği vasıtasıyla iletmışlerdir. Türk askerî yetkililerinin verdiği cevapta, Trakya'da devam etmekte olan çalışmaların gerçek sebebinin taarruz olmadığı, olası bir Alman saldırısına karşı savunma tedbirlerinin alındığı ifade edilmiştir³.

Almanya, Ege Denizi'nde hâkimiyet kurmak ve bölgeyi kontrol altına almak, İngiliz hava üslerini Balkanlarda Romanya petrol alanlarının menzilinden uzak tutmak maksadıyla; Girit Adasına paraşüt ve hava saldırısı düzenleyerek adayı ele geçirmiştir. Ayrıca bu saldırıda İngiliz donanmasına 3 kruvazör ve 5 destroyer'i batırarak ağır hasar verdirmiştir⁴. Almanlar tarafından yapılan bu hamleler savaşın Türkiye coğrafyasının etrafına kadar yayıldığının açık

2 Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara, 1983, s.20.

3 Erdoğan Karakuş, *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara, 2004, s.171.

4 Robert Alexander Clarke Parker, *İkinci Dünya Savaşı*, Çev.: Müfit Günay, Ankara, 2005, s.67.

göstergesidir. Bir taraftan Balkan coğrafyası, diğer taraftan da Ege Denizi'nde hızla yayılan Mihver güçleri Türkiye'nin savunma önlemlerini artırmasına neden olmuştur.

İngilizler 1943 yılında Ege Denizi'ndeki adalardan bazıları ele geçirmek ve Doğu Akdeniz'de hâkimiyet kurmak için girişimlerde bulunsalar da Rodos Adası'na yönelik yaptıkları harekâta başarısız olmuşlar ve bu adayı da Almanların ele geçirmesine engel olamamışlardır. Ege Adaları'ndaki bu güç dengesi bölgede bulunan İngiliz askerlerinin ikmal ve iaselerinin sağlanması konusunda büyük sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuş, İzmir ve Kuşadası'ndaki depolardan sağlanan yardımlar ile sorunlar çözülmeye çalışılmıştır⁵.

Trakya ve boğazlar kara stratejik yollarının kesiştiği noktada olup muhtemel taarruz ve istila istikametinde bulunan bölgedir. Trakya'ya yapılacak taarruzun hedefi, Karadeniz ve Çanakkale Boğazları'nı ele geçirerek, donanmalarını Marmara'ya sokarak istila alanını genişletmektir. Mihver Devletleri'nin Trakya ve boğazlara girmesi, savaşın stratejik olarak güç dengelerini bozmuş ve bu durum Türkiye'nin savaşa girme riskini artırmış, dolayısıyla müttefiklerle karşılıklı işbirliği ve askerî yardımları savaşın ilk anlarından itibaren gerçekleşmeye başlamıştır. Savaşın ilerleyen yıllarında 30 Ocak 1943 tarihinde, İngiltere Başbakanı Churchill ile Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü arasında Adana'da yapılan görüşmelerde bu askerî yardımların esasları belirlenmiş ve uygulanmaya başlamıştır. Gerçi, bundan çok önce savaşın başladığı ilk andan itibaren İngiliz askerî heyetleri ile yapılan görüşmelerde askerî yardım ve savunma konularının programları hazırlanmıştı. Bu görüşmeler aynı zamanda Türkiye'yi adım adım savaşın içine yaklaştırmış, ancak uygulanan tarafsızlık politikası savaşın son dönemine kadar devam etmiştir.

İngiliz Heyetleri ile Yapılan Görüşmeler ve Alınan Tedbirler

Savaş başladığında, Balkan Antantı'nda belirtilen kuvvetlerin 18 gün içinde Trakya Cephesi'nde toplanmaları planlanmış, Bulgar ordusunun bazı büyük devletler tarafından takviyesi halinde Antant'ta belirtilen kuvveti kullanmaları istenmiştir. Bulgarların Trakya'ya hücum için en uygun zamanı Türkiye'nin diğer hudutlara; bilhassa boğazlar ve Ege muntıkalarına bir çıkarmaya karşı müdafaa ile meşgul olduğu zaman olarak değerlendirilmiştir⁶. Savaşın başladığı dönemdeki siyasi duruma göre, Doğu Anadolu'da hudut tugayları, Kars, Erzurum müstahkem mevki birlikleri ile iki kolordu, ayrıca bir de ihtiyat kolordusu bulundurulacaktır. Daha sonraki gelişmelere göre bu miktarlar değişebilecektir.

5 Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, İstanbul, 2002, s.153.

6 *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi*, İkinci Dünya Harbi Katoloğu, (İDH) Kutu 3, Gömlek 026, Belge 22.

Bu dönemde Türkiye 42 tümeni teçhiz edecek er ve subay mevcuduna sahiptir. Ancak bunları modern olarak donatabilmek için istenilen silah ve malzemelerin temin edilmesi gerekmektedir. Bütün ihtiyatların çok acil bir şekilde seferberliklerini ikmal etmeleri ve 1,5 ay sonra da yığınaklarını bitirerek harekâta geçebilecekleri hesap edilmiştir. Şimendifer malzemesi, lokomotif ve kamyon nakliyatı ile bu sürenin daha da azaltılması hesaplanmıştır⁷.

22 Mart 1939 tarihinde Türk Hükümeti'nin İngiliz Hükümeti'ne gönderdiği mesajda; İngiliz Hükümeti'nin belirttiği 3 millik karasuları hakkındaki görüşünü kabul etmediği, Türk kanunlarına göre Türk karasularının 6 mil olduğu, Gelibolu yarımadası ile Gökçeada civarında belirtilen karasularının dışında da yasak bölgeler olduğu ve bu bölgede seyreden gemilerin yasak bölgelere girmemesi gerektiği belirtilmiştir⁸. Bu mesajdan da anlaşıldığı üzere Türk ve İngiliz yetkililer müttefik olsalar dahi hukuki olarak önceliklerini dile getirmektedirler.

13 Şubat 1940 tarihinde Orta Şark İngiliz karargâhından Komutan Wavell'dan, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a yazılan imzalı mektupta; Türkiye'de hava meydanları ve hava üslerinin kuruluşun işinin çok acil bir mesele olduğunu, Türk ordusuna yapılabilecek ilk yardımın hava kuvvetlerine yapılacağını ve konuyu görüşmek üzere Yakın Şark Hava Kuvvetleri Komutanı Sir Willam Mitchell'in konuyu görüşmek üzere Türkiye'ye geleceği bildirilmiştir⁹.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren İngiltere ile Türkiye askerî ve siyasi temaslarda bulunmuş, heyetler bazında yapılan görüşmeler ile karşılıklı savunma ve taarruz planları yapılmıştır. Bu çerçevede İngiltere sürekli olarak Türkiye üzerinde baskı oluşturarak bir an önce savaşa girmesini istemiştir.

İngiliz heyeti ile yapılan görüşmelerin ardından 21 Haziran 1939 tarihinde Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a verilen cevapta İngilizler Trakya ve İzmir'in savunması ile ilgili talep ve düşüncelerini şu şekilde sıralamışlardır¹⁰;

Deniz, hava ve karadan Çanakkale ve İzmir'e yapılacak taarruzlara karşı esas tertibat, düşmanı karaya çıkartmamak, düşman bombalarını etkisiz bırakmak ve bir yerde karaya ayak bastığı halde onu ya denize dökmek veya mümkün olmazsa cephe kurup ilerisini tıkamaktır.

Marmaris müstahkem değildir. Burada Almanya'ya ısmarlanan ağır bataryalarla icabında müdafaa tertibatı alınması düşünülmektedir. Bu topların gelmemesi halinde yerine aynı malzemenin İngilizlerden temini planlanmıştır.

7 İDH., K.3, G.026, B.22.

8 Karakuş, a.g.e., s.170.

9 İDH., K.1,G.092, B.1.

10 İDH., K.3, G.026, B.21.

Talep edilen malzemeler verildiği takdirde müdafaanın zayıf noktaları takviye olunacak ve bilhassa zırhlı vasıtalarla deniz ve hava kuvvetlerine karşı daha emin bir tertip alınarak düşmanın başarı ihtimali bertaraf edilecektir. Bu sayede müdafa kuvvetlerinden tasarruf olunarak seyyar manevra ordusu takviye ve tezyit olunacaktır.

İngiliz heyetine Kırıkkale, Kayseri, Eskişehir fabrikaları ile hava alayı; Lüleburgaz'da zırhlı tugayla bir tatbikat, Çanakkale'de 28'lik bir batarya, İngiliz mezarlıkları, İstanbul Süvari Binicilik Okulu, Harp Akademisi, İzmir'de Dumlu Bataryası gezdirilecektir.

İngiliz Deniz Kuvvetleri tarafından kullanılacak Çanakkale, İzmir ve Marmaris Limanları'nın müdafaası için icap eden bütün hazırlıklar hakkında iki tarafça yapılacak işbirliği için siyasi ve askerî ittifakın akdinden sonra daha esaslı tertibat alınacağı tabiidir.

Ara yerde savaş emri verilirse istediğimiz malumattan verilmeyenler şimdiden hazır bulundurulacak ve derhal verilecektir.

Ayrıca, İngiliz heyeti İzmir ve Çanakkale tahkimatının tam ve emniyetli olması için aşağıdaki malzemelerin teminin zorunlu olduğunu ve bu malzemelerin bir an önce teminin sağlanacağını belirtmişlerdir¹¹.

Malzeme	Yer		
	Çanakkale	İzmir	Fethiye
Mayın	1000	1000	500
Antiparava	250	250	250
Mayın Atölyesi	1	-	1
Mayın İskeleyi	1	-	1
Mayın Hangarları	1	1	1
Şamandıra	50	25	25
Mayın Gemisi	1	-	1
Ağır Ağ Teferruatı	5000m.	2500m.	2500m.
Seyyar Algarina	1	-	1
Ağır Ağ Gemisi	-	-	1
Arama Tarama Gemisi	6	-	-
Arama Tarama Teçhizatı	4 takım	-	-

11 İDH., K.3, G.026, B.26.

Hücum Botu	12	12	12
Hücum Botu Torpidosu	75	50	75
Avcı Botu	10	10	5
Avcı Botu Su Bombası	250	250	200
Su Gemisi	1	1	1
Mazot Dubası	2	-	1
Denizaltı Dinlenme İstasyonu	4 takım	4 takım	4 takım
Hangar Levazımı	4 hangarlık	2 hangarlık	4 hangarlık
Makine Tamir Atölyesi	1	-	1
Denizaltı İmalatı	1	1	1
Yavuz Defia Bataryası	Mevcudun tamamı Yavuz'a		
Karakol Gemisi	-	3	-
Refakat Gemisi	Donanma için		
Gaz Gemisi	Ordu ve donanma için		

26 Haziran 1939 tarihinde İngiliz askerî heyeti ile Türk heyeti arasında yapılan bir başka görüşmede de İngiliz heyetinin yazılı olarak sorduğu ve görüş istediği konular ise şunlardır¹²;

Denizden, havadan ve karadan Çanakkale, İzmir'e ve Marmaris'e yapılacak bir taarruzda mevcut müdafa hususları bu konudaki hazırlıklar ve çalışmalar talep edilen materyal listesinin verildiği takdirde yapılacak olan savunma tertibatı da bilinmek istenmektedir. Ankara görüşmesinden sonra İngiliz heyeti Çanakkale ve İzmir'i ziyaret etmek istemektedir. İngiliz Genelkurmay Başkanı, İngiliz Deniz Kuvvetleri tarafından kullanılabilir limanların müdafaası için işbirliği yapılması hususuna büyük önem vermektedir.

İngilizler tarafından yapılacak hava kuvvetleri yardımları ve iyi hazırlanmış hava meydanları tam net değildir. Batı Anadolu ve Trakya'da oluşturulacak hava meydanlarının görülmesi istenmektedir.

Türkiye'nin seferberliğinin tam olarak ikmal edilmesi ve tespit edilmesi gerekmektedir. Trakya müdafaası için gerekli kuvvetler bu cepheye ne zaman gelecektir. Bulgarların Trakya'ya hücum etmeleri için belirleyecekleri en uygun zaman hangisidir?

12 İDH., K.3, G.040, B.2.

Türkiye'nin iç emniyetine ilave olarak muhafaza etmek isteyecekleri Rusya, İran, Irak gibi sınırlarda bulunduracakları kuvvetler ne kadardır?

Türkiye'nin 40-42 Tümeni teçhiz edecek askerî var mıdır? Bir savaş çıktığı takdirde yedek askerlerin en son olarak elde bulunduracakları zaman ne kadar süredir?

Türkiye, İngiltere'den istediği malzemenin gelmesine kadar Rusya'dan savaş malzemesi tedarik edebiliyor mu?

Türkiye'nin yapılacak şu yardımlardan hangisini istediğini öğrenilmek istenmektedir:

Bir savaş çıkması halinde Çanakkale veya Trakya'yı müdafaa,

Selanik'te bir köprübaşı emniyeti yapılması.

h. Türkiye'ye en büyük yardım, müzakere edildiği üzere İngiliz donanması tarafından yapılacaktır.

1. İtalyanların Arnavutluk'tan hareket ile istikametleri nedir? Yunanlıların kuvvetli bir mukavemet yapacakları tahmin olunmaktadır. Türkiye Yunanistan'a takviye için ne gibi metot izleyecektir. İtalya Yunanlılara taarruz etmeyecek fakat Bulgaristan'la ittifak temini için Güney Yugoslavya'dan geçecektir.

i. Türkiye Balkanların güneyinden kuzeye doğru bir taarruz hareketine geçmeden önce Arnavutluğun işgalinin lüzumlu olacağını zanneder mi?

Türk heyeti İngiliz heyetinin bu soru ve görüşlerini değerlendirmiş ve eldeki imkânlar ölçüsünde savunma planlarını hazırlamaya başlamıştır. Türkiye ve İngiltere askerî ataşeleri vasıtasıyla her iki ülkenin teçhiz edilmiş kuvvetleri hakkında tam mutabakat ve malumat sahibi olunması için görüşmelere devam edilmiştir¹³. Hava Kuvvetleri bir savaş halinde ordu ve donanma ile müştereken çalışmak ve düşman hava akınlarına karşı koymak ve mukabil akınlar yapmakla görevlendirilmiştir. Gerek Trakya ve gerekse Batı Anadolu'daki hazırlanmış veya sefer hizmetine ayrılmış meydanların İngiltere Hava Ataşesi tarafından gezilmesi için izin verilmiş, bu meydanların hangilerinin tahsis edileceği ise sonra belirlenmiştir. Hava savunma silahlarının temin edilmesi halinde İngiliz Hava Kuvvetleri'ne ayrılacak meydan ve iniş yerlerinin hava saldırısına karşı savunması Türkiye tarafından karşılanacaktır. Ayrıca hava kuvvetlerine tamir ve atölye konusunda kolaylıklar sağlanacaktır¹⁴.

Bu dönemde bomba ihtiyaçlarımızı temin eden fabrikalar devlet kontrolü altındaki özel kuruluşlardır. Bunlar Türk Hava Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarını bile zorlukla karşılamaktadırlar. Onun için yeni bir bomba fabrikasına ihtiyaç vardır. Bu yapıldığı takdirde İngilizlerin bomba ihtiyacı da karşılanabilecektir.

¹³ İDH., K.3, G.040, B.3.

¹⁴ İDH., K.3, G.026, B.27.

Ayrıca Türkiye'de yakıt ihtiyacını karşılayacak alt yapı yoktur. Bu ihtiyaç ancak depolama yöntemi ile sağlanabilmektedir¹⁵.

Çanakkale, İzmir ve Trakya'nın savunma planları Türk askerî yetkilileri tarafından hazırlanmış ve savaşın başlaması halinde Sait Halman heyeti tarafından Çanakkale için İngiltere'den satın alınan 34,5 ve 38 lik ağır toplar yerlerine yerleştirilerek boğazın savunması güçlendirilmiştir. Müttefiklerin Çanakkale ve Trakya bölgesinde kara ve hava kuvvetleriyle yapacakları yardımın tespit edilmesi için savunma planlarının detaylandırılması gerekmektedir. Çanakkale ve İzmir savunmaları karşısında alınacak önlemleri hakkında İngiliz heyetleri bizzat yerinde incelemeler yaparak bilgi almışlardır¹⁶.

Marmaris'in savunması için Almanya'dan ısmarlanan toplar gelmemiş, dolayısıyla buranın savunması Türkiye ile İngiltere arasında alınacak kararla sağlanmıştır. Çanakkale ve Trakya'nın savunmasında Türk ordusunun muhtemel harekâtına ait prensipler ve kararlar müttefiklerle ortak alınacak karara göre yürütülmüştür. Türkiye'ye gelen İngiliz Hava Kuvvetleri'ne ait ihtiyaçlar Türkiye'de daha önceden belirlenen noktalardan sağlanmıştır. Ayrıca bu süreçte, İngiliz heyetinin teklifiyle Türk-Fransız-İngilizler arasında Türk ordusuna ve hava kuvvetlerine doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yapılacak yardım ve Doğu Akdeniz'de ki kontrolü temin işleri için müzakereler üst düzeyde yürütülmüştür¹⁷.

1941 yılı baharında Almanların Ege Denizi'ni ele geçirmesiyle birlikte İzmir, kısa adı "SOE" olan "Special Operation Executive" İngiliz Özel Harp Dairesinin önemli bir merkezi haline gelmiş ve bölgedeki istihbarat ve propaganda faaliyetleri bu teşkilat tarafından gizli olarak yürütülmüştür. Teşkilat, 12 Ada'ya yönelik bir takım gizli faaliyetleri organize etmiş, Almanların İzmir ve Ege sahillerini işgal etmeleri halinde, stratejik noktaları imha etmek üzere planlar yapmıştır¹⁸. Ayrıca Almanların Türkiye'yi işgal etmesi durumunda Türk ajanlarının kurduğu gizli direniş örgütü ile SOE arasında irtibatı sağlamak üzere toplam on bir adet telsiz istasyonu kurulmuş ve iki örgüt kendi aralarında koordine kurmuştur. Bu istasyonların büyük bölümü işgale en yakın bölgeler olmak üzere seçilmiş ve faaliyette bulunulmuştur.

12 Ada'ya yapılacak çıkarma için İngiltere Genelkurmayı'nın akademik olarak yapacağı etüde gerekli olan bilgilerin ve tetkiklerin verilmesi uygun görülmüş, bu planın icrası deniz ve hava hâkimiyetinin sağlanmasına ve bundan sonra da modern çıkartma vasıtalarının bulunmasına bağlanmıştır¹⁹.

15 İDH., K.3, G.026, B.28.

16 İDH., K.3, G.013, B.1.

17 İDH., K.3, G.013, B.2.

18 Süleyman Seydi, 1939-1945 Zor Yıllar, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı, Ankara, 2006, s.126.

19 İDH., K.3, G.013, B.3.

Trakya, Çorlu ve Yeşilköy’de hazırlanmış meydanlar ve Lüleburgaz, Pınarhisar ve İpsala’da seferde kullanılabilir meydanlar vardır. Batı Anadolu’da Eskişehir, Kütahya ve İzmir’de hazırlanmış meydanlar, Balıkesir, Alaşehir, Aydın ve Antalya’da seferde kullanılabilir meydanlar mevcuttur. İngiltere Hava Ataşesi’nin bu meydanları görmesine izin verilmiş, meydanlarda yapılan incelemelerden sonra eksiklikleri karşılıklı yapılan çalışma neticesinde giderilmiştir²⁰.

İngiliz heyetine, Türkiye ile Rusya arasında malzeme temini hakkında bir anlaşmanın mevcut olmadığı, aradaki dostluk dolayısıyla her iki tarafın birbirine yardım edebileceğinin düşünüldüğü bildirilmiştir.

Yapılan görüşmede, İtalyan’ların Arnavutluk’tan sonraki hareket tarzlarının 3 şekilde olabileceği değerlendirilmiş ve şu şekilde açıklanmıştır.

Selanik’e inerek Yunanistan’ı istila ile Akdeniz hâkimiyetine doğru önemli bir adım atmak.

Yugoslavya’yı tehdit ederek Makedonya’yı işgal etmek ve Bulgar hududuna dayanmak.

Bulgarları zorla elde ederek Trakya hududuna dayanmak.

Balkanların güneyinden kuzeye doğru yapılacak bir taarruzda, Türk ordusu Balkanları elde ederek Selanik’ten ilerleyerek Arnavutluğun kolayca işgal olunabileceği hesaplanmıştır. Bu surette Makedonya ordusunun iki cenahından emniyetle kuzeye doğru ilerleyeceği hesap edilmiştir.

Yapılan tüm bu görüşmelerde, Türkiye ve İngiltere askerî heyetlerinin müşterek harekâtı hakkındaki toplantılar gizlice yapılmış ve Türk ve İngiliz donanmaları arasında irtibat zinciri kurulmuştur²¹. Gerek Trakya’nın savunması ve gerekse Batı Anadolu ve başta İzmir olmak üzere Ege kıyılarının savunması için üst düzey koordine kurulmuş ve yapılan görüşmeler neticesinde Batı Anadolu ve Trakya’nın savunması için ihtiyaç duyulan hava meydanları şu şekilde tespit edilmiştir²².

İngiltere’nin İhtiyaçları		Saha	Fransa’nın İhtiyaçları	
2 ana	Gaziemir Cumaovası	İzmir	1 ana	Şehrin kuzeyinde veya civarında
–		İzmir’den Manisa’ya	2 ana	Manisa Akhisar
1 ana	Balıkesir	Balıkesir	–	
2 yardımcı	Şehrin kuzeyi			

20 İDH., K.3, G.026, B.21.

21 İDH., K.3, G.026, B.24.

22 İDH., K.5, G.024, B.4.

3 ana	Bandırma	Bandırma	1 ana	Yeniköy
	Şehrin güney batısı			
	Maltepe			
2 ana	Çanakkale	Çanakkale'den Biga'ya	1 ana	Karabiga
	Biga			
1 yardımcı	Çanakkale'nin güneyinde			
Başlangıçta yok	Trakya		1 ana	Çorlu
			1 yardımcı	
			1 ana	Hasköy
			1 yardımcı	
			1 ana	Babaeski
			1 yardımcı	

Trakya ve İzmir'in savunmasına yönelik yapılan görüşmelerde ele alınan hususları yerinde tespit ve değerlendirmek maksadıyla İngiliz heyeti bölgeye tetkik gezisi düzenlemiştir. Bu çerçevede 5 Temmuz 1939 tarihli belgeye göre, İngiliz heyeti trenle Ankara'dan İstanbul'a gelmiş, 6 Temmuz 1939 akşamı Haydarpaşa'dan hareketle 7 Temmuz sabahı Çanakkale'ye ulaşmıştır. Heyet Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı tarafından karşılanmış ve 28'lik Turgut Bataryası gezdirilmiştir. Aynı gün İzmir'e hareket eden İngiliz heyeti buradaki incelemelerden sonra 9 Temmuz günü İstanbul'a hareket etmiştir²³.

30 Mayıs 1940 tarihli belgeye göre; karşılıklı yardım anlaşmasının tatbiki gereği bir savaş halinde Türk ordusunun yardımına gelecek İngiliz ve Fransız kuvvetleri için İzmir ve civarında ve bazı Marmara Limanları'nda iase ambarları cephane ve malzeme depoları, akaryakıt stokları oluşturulmuştur. Bunların tamamı Türk ordusu adına depo edilmiş ve onun kontrolüne bırakılmıştır. Bu maksatla Fransızlar 2000 ton iase maddesini depo ve muhafaza edilmek üzere Haziran 1940 başında İzmir'e göndermiştir. Hariciye Vekâleti ile yapılan görüşmede antrepo mahiyetli olmasından dolayı bu maddeler gümrüksüz olarak yurda girmiştir.

İngiliz heyeti, 17 Şubat 1941 tarihinde yapılan toplantıda, İzmir'deki gibi Kilye'de de bir üs inşa edeceklerini ve İzmir'de incelemelerde bulunan heyetin buradaki çalışmaları bittikten sonra Kilye'ye geçerek inceleme yapacağı bildirilmiştir. Kilye ve civarı Çanakkale Müstahkem Mevkii 2. yasak bölgesinde bulunduğu için izin verilmesi talep edilmiştir. Geziye İngiliz heyetinden Yarbay Murray, Binbaşı R.H. Botton, Binbaşı A.E. Walter, Hava Binbaşı R.P. Wallece-Tarry, Önyüzbaşı Oliphant, Deniz İnşaat Uzmanı Etkins katılmıştır. Heyet 4

23 İDH., K.1, G.128, B.1.

Mart 1941 tarihinde Ankara'dan hareket ederek İzmir'e gelmiştir²⁴. Ayrıca, İzmir'de kurulacak askerî üssün hava savunma planlarını tanzim etmek üzere İngiliz Yarbay Merry 6 Mart 1941 tarihinde İzmir'e gelmiştir²⁵.

Yapılan görüşmelerin ardından, İzmir bölgesinde incelemelerde bulunan İngiliz heyetinin tespitleri, 19 Mart 1941 tarihinde İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı tarafından şu şekilde bildirilmiştir²⁶.

Menemen'in güneyindeki Asarcık Köyü bölgesinde mühimmat depoları tesis edilecek ve bu depolar bir şube hattı ile Menemen demiryoluna bağlanacak.

Menemen'in güneyindeki Koyundere Köyü bölgesinde mühimmat depoları için icabında istifade edilmek üzere 2. bölge olarak planlanacak.

Çiğli'nin kuzeyindeki Harmandalı Köyü vadisi benzin depoları tesisine elverişli olup bu maksat için ayrılacak.

Karşıyaka'nın batısında Papas ile Dedebaşı hattının batısındaki ağaçlıklı bölgede yiyecek depoları tesis edilecek.

Bornova, Narlıköy, Işıklar, Koklıca Köyleri'nin ortasında kalan vadide yiyecek eşya ve malzeme depoları tesis edilecek ve Narlı Köyü'nün doğusundaki sahada otomobil parkı ve tamirhaneler inşa edilecek.

İzmir-Pınarbaşı şosesinde ordugâhlar tesis edilecek.

İzmir- Seydiköy şosesi batısında ve Uzundere Köyü'nün kuzeyindeki düzlüklerde benzin depoları tesis edilecek.

Buca yarış meydanı etrafındaki arazide benzin depoları tesis edilecek.

1- Buca'daki Alman Konsolosluk binası ve karşısındaki binanın hastane yapılması, ayrıca Buca'daki boş arazilere seyyar hastaneler kurulması ve hastanelerin bir kısmının Bornova taraflarına yapılması planlanacak²⁷.

i- Şehir merkezindeki Fransız hastanesi İngilizlere tahsis edilecek.

j- Rıhtıma çıkarılacak malzemelerin iç kısımlardaki depolarda muhafaza edilmesi uygun görülmüştür.

13 Mart 1941 tarihli belgeye göre; İzmir bölgesinde kurulacak askerî üsler hakkında tetkik yapacak İngiliz heyetinin gerek İzmir limanının ve gerekse İzmir civarındaki sair yerlerin bizde mevcut bulunan plan ve haritalarından kopya almasına izin verilmemiş ancak gizliliğe uymak kaydıyla bu bölgelerin gezilmesine müsaade edilmiştir. Ayrıca bölgenin tafsilatlı krokisinin de verilmesine izin verilmiştir²⁸.

24 İDH., K.1,G.097, B.1.

25 İDH., K.5, G.037, B.5.

26 İDH., K.5, G.036, B.1.

27 İDH., K.5, G.036, B.2.

28 İDH., K.5, G.037, B.2.

Karşıyaka'da kurulacak iskele mevki için derinlik ölçümleri ve sondaj yapımına gizlilik kuralına uyulmak kaydıyla bu çalışmaları yapacak olan Mr. Etkins'in görev yapmasına izin verilmiştir²⁹.

Trakya'da Alınan Önlemler

5 Temmuz 1939 tarihli belgeye göre İngiliz Tuğgeneral ve İngiliz Ataşesi 7 Temmuz sabahı Çanakkale'ye gelmiş ve bölgede alınacak önlemler ve tertibat hakkında Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı ile görüşmeler yapmış ve ardından İzmir'e hareket etmiştir³⁰.

Savaşın başında imzalanan 19 Ekim 1939 tarihli Türk-İngiliz-Fransız ittifak anlaşması ile bir saldırı halinde Türkiye'ye yardım yapılacağı teminat altına alınmıştır. Bu kapsamda müttefik ülkelerin askerî heyetleri sürekli olarak Türkiye'ye gelerek karşılıklı görüşmeler yapmış ve savunma tedbirleri konusunda yapacakları yardımların alt yapısını oluşturmuşlardır. Bu arada Türk Hükümeti Başbakanı Refik Saydam 28 Ağustos 1939 tarihinde topladığı Bakanlar Kurulu'nda Trakya'nın savunmasına yönelik önemli kararlar almış ve uygulamaya koymuştur. Bu kararlar³¹;

a- Trakya ve Batı Anadolu'daki dört kolorduya mensup tümenlerin seferberlik ilan edilmeden takviye edilmesi.

b- Terhis zamanı gelmiş olan Trakya'daki askerlerin terhislerinin yapılmaması,

c- Bu kolordulara ait taşıt vasıtalarının tamamlanması,

d- Duruma göre gerekirse kısmi seferberlik ilan edilmesi,

e- İleride görülecek yeni duruma göre genel seferberlik kararı verilmesi ve uygulamasıdır.

Bu kararın ardından 31 Ağustos 1939 tarihinde Trakya ve Ege bölgesinde birliklerin sefer mevcuduna çıkarılması için çalışmalar başlatılmıştır. Türk-İngiliz-Fransız anlaşması çerçevesinde, Türkiye kıyılarına gelecek taarruza karşı özellikle Ege Denizi'nde ve Akdeniz'de tedbirler alınmış ve bu konuda Türkiye'ye destek verilmiştir.

İngiltere 17 Şubat 1941 tarihinde yapılan toplantıda alınan karar gereği, Kilye'de de bir üs inşa edilmesi konusunda ve İzmir civarında incelemelerde bulunmak üzere bir İngiliz heyetini 4 Mart 1941 tarihinde İzmir'e yollamıştır³².

29 İDH., K.5, G.037, B.3.

30 İDH., K.1, G.128, B.1.

31 Güngör Cebecioğlu, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silahlı Kuvvetleri", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.335.

32 İDH., K.1, G.097, B.1.

Heyet yaptığı incelemeler sonunda Trakya'da alınacak önlemlere yönelik liman ve kıyılarda yapılacak faaliyetler şu şekilde sıralanmıştır.

Gelibolu'da; vapur limanı ve iç limanlar 12 kadem'e³³ kadar taranacak, limanın sahil tarafındaki basamakların güneyindeki kısmına 5 tonluk vinç konulacak, limanın kuzeyine 3 tonluk vinç konulacak, feribotların yanaşabilmeleri için liman içine duba bağlanacak, gemilerin yük boşaltmaları için 6 layterler ve 2 römorkör hazırlanacaktır³⁴.

Kilye'de, koy'un başına 2 iskele inşa edilecek, genişliği 60x40 kadem, iç genişliği 15 kadem, sudan yüksekliği 5 kadem, su derinliği 8 kadem olacaktır. Ayrıca gemileri bağlamak için şamandıralar ve 6 layterler, 2 römorkör alınacaktır.

Eceabat'da eski iskelenin 2 mil uzağına yeni bir iskele inşa edilecek, uzunluğu 100 yarda, genişliği 60x40 kadem, sudan yüksekliği 5 kadem olan ve 5 tonluk iskelesi bulunan bu iskele bölgede nakliyat işlerini kolaylaştıracaktır. Bu iskeleye 5000 tonluk vapurların bağlanmasını sağlayacak şamandıralar yerleştirilecek ve 6 layterler, 2 römorkör ile faaliyetler yürütülecektir³⁵.

Erdek'te mevcut iskelenin ucuna bir duba bağlanarak 1 vinç, 2 layterler ve 1 römorkör yerleştirilecek, burada yapılan tüm çalışmalar Karabiga'da da yapılacaktır.

Adana görüşmelerinde İngiliz askerî makamları Türk personelin İngiliz okullarında eğitilmesini onaylamıştır. 9 Temmuz 1943 tarihinde Genelkurmay İkinci Başkanı'ndan Britanya Ateşemiliteri Tümgeneral A.C. Arnold'a yazılan mektupta; Türkiye bir taarruza uğrayıpta savaşa girdiği zaman yardıma gelecek İngiliz kuvvetlerine Çatalca ve Bolayır mevzilerine tahsis edilen tank def'i alayları için Yeşilköy, Kilye'de ve tayyare kıtaları için Kozlu'da ileri depolar tesisinin yapımı Türk yetkililer tarafından onaylanmıştır³⁶.

Türkiye'ye gelerek müzakerelerde bulunan İngiltere'nin Orta Şark Kuvvetleri Başkomutanı Orgeneral Wilson Trakya'ya ait harekât planına temas ederek; düşman Çatalca ve Demirkapı mevzilerine taarruz ederken bunu imha etmek için Trakya'nın Karadeniz ve Ege Denizi'ndeki kıyılarıyla Marmara Denizinin güney kıyılarına icabında tanklarla beraber bir çıkartma yapmak için buralarda gerekli keşiflerin yapılmasını ve havadan fotoğraflarının alınmasını teklif etmiştir. Verilen cevapta, mezkûr kıyıların keşiflerinin daha önceden yapıldığı, ancak eksik kalan kısımlarını verilecek fotoğraf tayyaresi ile tamamlanabileceği bildirilmiştir.

Orgeneral Wilson'a Trakya ile ilgili yapılan teklif; Trakya'ya bir taarruz halinde harekâtın vaziyetine nazaran evvela bu taarruzu emniyetle durdurulması

33 Bir ayak, adım ya da 30,5 cm. uzunluğuna denk gelen ölçüdür.

34 İDH., K.5, G.024, B.2.

35 İDH., K.5, G.024, B.3.

36 İDH., K.5, G.006, B.02.

ve akabinde düşmanın imhasına geçilebilmesinin temini lazımdır. Bunun içinde Trakya'da merkezi bir konumda bulunan düşmanın Çatalca ve Demirkapı istikametindeki taarruz teşebbüsüne karşı diğer istikametten derhal taarruza geçerek harekâtı durdurmak ve müteakiben bu başarıyı devam ettirmek gerekmektedir. Bu bakımdan bir saldırı halinde müttefik zırhlı tümenlerinin Türkiye'ye getirilmesi İzmir yolunun açılmasına bırakılmamalıdır³⁷. Buna karşı Orgeneral Wilson Türk demiryollarının nakliyat kapasitesinin yetersizliğinden dolayı bunların İzmir yolunun açılmasından önce olamayacağı bildirilmiştir.

Yapılan görüşmede; Orgeneral Wilson Türkiye'ye bir saldırı halinde Türkiye'ye gelecek İngiliz kuvvetlerine emir ve komuta tarzını sormuştur. Verilen cevapta bu konunun Başbakanlığa arz edileceği bildirilmiştir³⁸.

2 Nisan 1943 tarihinde Türk ve İngiliz heyetleri arasında yapılan görüşmede, İngiliz heyeti şu tespitleri yapmıştır³⁹.

a- Çanakkale ve Karadeniz Boğazları düşman avcılarının sahası dahilinde olacaktır. Dolayısıyla buraları gündüz bombardımanına maruz kalacaktır. Buralara hava savunma himayesi gerekmektedir.

b- İskenderun ve Mersin Limanları düşman avcı sahası haricinde olduğu halde taarruza uğraması muhtemeldir. Gündüzleri Adana'daki erken uyarı sistemi devreye gireceğinden muhtemelen gece taarruzu olacaktır.

c- İzmir'de taarruza değer gemi topluluğu olmayacaktır, ancak liman taarruza uğrayacaktır.

d- Zonguldak ve Karabük hariç Karadeniz sahili düşman avcıları tarafından bombalanacaktır.

e- Gündüzleri ağır taarruz yapılmayacak, belki bazı fabrikalar taarruza uğrayacaktır.

İngiliz heyetine göre; 1. derecede emniyete alınması gereken yer Mersin ve İskenderun, 2. derecede Zonguldak ve Karabük, 3. derecede Çanakkale ve Karadeniz Boğazı, 4. derecede Türkiye'nin iç kesimleridir. Türkiye güvenlik maksadıyla İskenderun, Mersin ve Afyon'a 2 alay, Zonguldak, Karabük, Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarına 3 alay yerleştirilmesini istemektedir⁴⁰.

Bu dönemde hava meydanları 2 gruba ayrılmıştır. Birincisi, düşman avcılarının menzili dahilindeki hava meydanları, bu meydanların kuvvetli hava savunmasına ihtiyaç vardır. İkincisi ise düşman menzili dışındaki hava meydanları, bunlar düşmanın özellikle gece taarruz edeceği hava meydanlarıdır⁴¹.

37 İDH., K.6, G.127, B.3.

38 İDH., K.6, G.127, B.4.

39 İDH., K.6, G.115, B.2.

40 İDH., K.6, G.105, B.3.

41 İDH., K.6, G.117, B.2.

31 Mart 1943 tarihinde Türk ve İngiliz heyetleri arasında yapılan bir başka görüşmede; Yarbay Daniell "Hava işleri bitmeden tayyare def'i işlerine başlayamayız. Türkiye'de bazı sahalar vardır ki av tayyareleri ile korunur ve yine bazı sahalar vardır ki tayyare def'i birlikleriyle korunabilir", diyerek hava korumasının önemine işaret etmektedir⁴².

25 Mayıs 1943 tarihinde Britanya Deniz Ataşesi Tuğamiral Jackson tarafından yazılan mektupta; İzmir ve Trakya sahillerinin keşfi ile ilgili yapılan toplantıda alınan karar gereği, bir İngiliz subayının İzmir'de sivil olarak keşif yapacağı, Trakya sahillerine ait Türk keşiflerinin İngiliz subayı tarafından kontrol edilebileceği bildirilmektedir. Bu maksatla keşif çalışmalarına katılmak üzere bir harita subayı teknik uzman ile deniz Binbaşısı Bakere'nin Türkiye'ye girişlerine izin verilmesi talep edilmektedir. Ayrıca Türkiye'de bulunan Binbaşısı Troy'un bu gezilere iştirak etmesi de istenmektedir. Ancak verilen cevapta Türk askeri yetkililerinin bu taleplere olumlu yaklaşmadığı görülmektedir⁴³.

9 Temmuz 1943 tarihinde Britanya Ateşemiliteri Tümgeneral A.C. Arnold'a yazılan mektuba göre; Türkiye bir taarruza uğrayıp da savaşa girdiği zaman yardıma gelecek İngiliz kuvvetlerine Çatalca ve Bolayır mevzilerine tahsis edilen tank def'i alayları için Yeşilköy, Kilye'de ve tayyare kıtaları için Kozlu'da ileri depolar tesisi Türk yetkilileri tarafından onaylanmıştır⁴⁴.

Türkiye'nin savaşa girmesi halinde Türk İngiliz hava birliklerinin müşterek harekâtının teferruatı Ankara'ya gelen 3. planlama heyeti ile görüşülmüştür. 3 Ağustos 1943 tarihinde yapılan toplantıda, Karadeniz Boğazı bölgesinde 1. Ordu ile işbirliği yapacak Türk-İngiliz hava birliklerinin Karadeniz Boğazı doğusundaki meydanlara yerleştirilmesine, boğaz batısındaki Yeşilköy meydanın iş meydanı ve gece avları için kullanılmak üzere tespiti yapılmıştır. Bütün hazırlıklar ve bu meydana muhabere müfettişliğince yapılan muharebe planında bu esasa göre hazırlanmıştır⁴⁵.

Bu arada İngiltere Ataşeliğinden alınan mektuba göre; İzmir'de bulunan gıda stoklarının bir kısmının Yunanistan'a sevk edilmesi talep edilmektedir. Bu stokların bir kısmını İngilizlerin Leryos ve Sisam adalarına sevk edilmek üzere yola çıkardıkları ancak bu adaların Almanlar tarafından işgal edilmesinden dolayı Kuşadası'na depoladıkları stoklar oluşturmaktadır⁴⁶.

23 Eylül 1944 tarihinde Hariciye Vekâleti ile İngiltere arasında yapılan anlaşma gereğince depolarda bulunan 500 ton gıda maddesinin adalara sevkine başlanmış, ayrıca 26 Eylül tarihinde de 45 ton daha sevk edilmiştir. İzmir Limanı'ndan İngilizlerin gıda maddelerini ihraç edebilmeleri hakkında 6 Ekim

42 İDH., K.6, G.120, B.1.

43 İDH., K.2, G.072, B.1.

44 İDH., K.5, G.006, B.02.

45 İDH., K.6, G.123, B.1.

46 İDH., K.5, G.042, B.3.

1944 tarihinde onay çıkmıştır⁴⁷. Ayrıca 16 Eylül 1944 tarihinde Kuşadası'ndan ihraç edilmek üzere 100 ton gıda maddesi 2 parti halinde İngilizlere teslim edilmiş ve buradan adalara gönderilmiştir⁴⁸.

Sonuç

İngiltere ve Fransa'nın üst düzey komutanlarının savaş başlangıcında yaptığı toplantıda Balkanlarda başvurulacak askerî harekâtın bazı ön şartlarının olduğu belirtilmiştir. Bu şartlardan bir tanesi de Trakya'ya yapılacak bir müdahalede mutlaka Türkiye'nin onayının alınması gerekliliğidir. Ayrıca Türkiye'nin boğazları savunmasına, Yunanistan'ın Selanik'i savunmasına yardım edilmesi de zorunluluk olarak değerlendirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye jeopolitik konumu ve öneminden dolayı sürekli olarak müttefik ve mihver devletlerin baskısı altında kalmış, her iki grup da kendi saflarında görmek istedikleri Türkiye ile ikili askerî işbirliği ve yardım anlaşmaları imzalamışlardır. Ancak İngiltere bu konuda daha etkili olmuş ve Adana görüşmeleri ile Türkiye üzerindeki etkisini artırmıştır. Bu görüşmelerde Türkiye'ye yapılacak askerî yardımların programı ve planı yapılmış, özellikle Trakya ve başta İzmir olmak üzere Ege kıyılarını korumak adına birçok İngiliz heyeti incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Almanya'nın Balkan toprakları üzerindeki planları Türkiye'nin bu bölgede daha etkin önlemler almasını zorunlu hale getirmiş, boğazların ve Trakya'nın tahkimatı hızlandırılmıştır.

Savaş yıllarında Türk ordusu devletin imkânları ölçüsünde kara, deniz ve hava kuvvetlerini güçlendirmek için büyük çabalar sarf etmiştir. Bu kapsamda gerek müttefik ve gerekse mihver devletleri ile sürekli temas halinde olunmuş ve bu devletlerin askerî yardım desteği sağlanmıştır. Alınan askerî yardımlar stratejik noktalara yerleştirilmiş ve muhtemel taarruzlara karşı önlem alınmıştır. Bu kapsamda özellikle Balkanlardan gelecek taarruzlara karşı Trakya'da, Ege Denizi'nden gelecek taarruzlara karşıda İzmir ve civarında savunma tertibatı alınmıştır. Trakya'da 1934 yılında açılan ilk tank birliği tank alayına dönüştürülmüş, Fransız ve İngilizlerden alınan tanklar ile bu birlik güçlendirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı boyunca alınan askerî önlem ve hazırlıkların yanında, savunma amaçlı ve şehirlerin korunmasına yönelik topyekûn sivil asker işbirliğine gidilmiş ve bu kapsamda sivil savunma hizmetlerine ağırlık verilmiştir. Özellikle İzmir'de uygulanan sivil savunma tedbirleri, hava taarruzlarına karşı pasif savunma yöntemleri önem arz etmektedir. İzmir önemli bir ticaret ve liman şehri olduğu için muhtemel taarruz tehdidi altındadır. Bu

⁴⁷ İDH., K.5, G.043, B.4.

⁴⁸ İDH., K.5, G.043, B.8.

kapsamda alınan önlemler ve halkın bilgilendirilerek yapılan tatbikatlar şehrin korunmasına yönelik uygulamalardır.⁴⁹

Türkiye her ne kadar savaşa girmemişse de, savaşın ilk gününden itibaren her an savaşa girecekmiş gibi seferberlik, savunma ve taarruz hazırlıklarına başlamış ve her türlü sıkıntıya ortak olmuştur. Gerek Trakya'da ve gerekse yurdun diğer köşelerinde alınan ekonomik, sosyal, siyasal ve askerî önlemler Türk halkını derinden etkilemiş ve tam bir seferberlik uygulaması yaşanmıştır. Savaşın ortaya koyduğu olumsuzluklar uzun yıllar boyunca telafi edilmeye çalışılmış ve Türkiye bu olumsuzluklardan kurtulmak adına dış askerî ve ekonomik yardımların muhatabı olmuştur. Bu yardımlar bazı noktalarda olumlu neticeler verse de, özellikle dışa bağımlılık konusunda ileriye dönük sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Bunun canlı örneği de Kıbrıs Barış harekâtı sırasında açıkça görülmüş ve uygulanan ambargo ile Türkiye askerî ve ekonomik olarak sıkıntıya sokulmuştur.

49 Müslime Şen, "İkinci Dünya Savaşı'nda İzmir'de Uygulanan Sivil Savunma Önlemleri ve İtalyan-İngiliz Esirlerinin Değişimi", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.394.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi, İkinci Dünya Harbi Katalogu, (İDH) Kutu 3, Gömlek 026, Belge 22.

İDH., K.3, G.026, B.21.

İDH., K.3, G.026, B.26.

İDH., K.3, G.040, B.2.

İDH., K.3, G.040, B.3.

İDH., K.3, G.026,B.27.

İDH., K.3, G.026,B.28.

İDH., K.3, G.026,B.29.

İDH., K.3, G.013,B.1.

İDH., K.3, G.013,B.2.

İDH., K.3, G.013,B.3.

İDH., K.3, G.026, B.23.

İDH., K.3, G.026, B.21.

İDH., K.3, G.026, B.24.

İDH., K.5, G.024, B.4.

İDH., K.1,G.128, B.1.

İDH., K.1,G.097, B.1.

İDH., K.5, G.037, B.5.

İDH., K.5, G.036, B.1

İDH., K.5, G.036,B.2.

İDH., K.5, G.037,B.2.

İDH., K.5, G.037,B.3.

İDH., K.1,G.128, B.1.

İDH., K.1,G.097, B.1.

İDH., K.5, G.024,B.2.

- İDH., K.5, G.024, B.3.
İDH., K.5, G.006, B.02.
İDH., K.6, G.127, B.3.
İDH., K.6, G.127, B.4.
İDH., K.6, G.115, B.2.
İDH., K.6, G.105, B.3.
İDH., K.6, G.117, B.2.
İDH., K.6, G.120, B.1.
İDH., K.2, G.072, B.1.
İDH., K.5, G.006, B.02.
İDH., K.6, G.123, B.1.
İDH., K.5, G.042, B.3.
İDH., K.5, G.043, B.4.
İDH., K.5, G.043, B.8.
İDH., K.1, G.147, B.1.

II. Kitap ve Makaleler

- ARI, Kemal, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 1998.
- CEBECİOĞLU, Güngör, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silahlı Kuvvetleri", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 1998.
- GÜRÜN, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara, 1983.
- KARAKUŞ, Erdoğan, *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- PARKER, Robert Alexander Clarke, *İkinci Dünya Savaşı*, (Çev.: Müfit Günay), Ankara, 2005.
- SEYDİ, Süleyman, *1939-1945 Zor Yıllar, İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı*, Ankara, 2006.

ŞEN, Müslime, "İkinci Dünya Savaşı'nda İzmir'de Uygulanan Sivil Savunma Önlemleri ve İtalyan-İngiliz Esirlerinin Değişimi", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 1998.

WEISBAND, Edward, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, İstanbul, 2002.